

Positieve Heroriëntering

Plus-effect voor Hulpverleners

Fieke Vanhauwaert | LIGAND | Kortrijk

Wat in 2008 begon als een experiment is na negen jaar geëvolueerd tot een brede beweging binnen Vlaanderen. Anno 2017 zijn er 31 organisaties die modules contextbegeleiding in functie van Positieve Heroriëntering aanbieden. Dit impliceert op jaarbasis het werken met ongeveer 1500 gezinnen over Vlaanderen. Deze dynamiek wordt gestuwd door de gezinnen, de jeugdhulp en door (jongeren)welzijn, door een groot geloof in deze visie, die een verandering wil genereren op individueel-, gezins- en hulpverleningsniveau en de netwerken waarin deze actoren zich bevinden. Maar tegelijkertijd met de impact op de gezinnen en hun context, heeft Positieve Heroriëntering een diepgaand effect op de 'hulpverleners' of beter procesbegeleiders, zelf. In onderstaand artikel belichten we dit aspect van Positieve Heroriëntering op basis van getuigenissen¹ van mensen uit het werkveld. Het hoofddoel is en blijft het werken met gezinnen en hun context, maar hieronder willen we oog hebben voor de effecten op de hulpverlener zelf.

¹ Getuigenissen verzameld van procesbegeleiders uit Columbus Kortrijk-Roeselare-Gent-Antwerpen

Ontstaan PH

Als je fysiek in nood bent, bel je 112 en binnen enkele minuten krijg je de nodige hulp toegediend. Maar als je als gezin even niet meer weet van welk hout pijlen te maken en je komt zo ver dat je om hulp roept, is het vaak nog maanden wachten op de gevraagde steun. Alsof een gips, een jaar nadat je je been breekt, nog voor een gezonde healing kan zorgen.

Het zijn de lange wachtlijsten in de zorg die ons binnen vzw Oranjehuis² tot actie hebben aangezet. We wilden aantonen dat het van groot belang is om snel te kunnen reageren in tijden van crisis. We geloven dat mensen de energie van de crisis kunnen gebruiken om nieuwe dynamieken in hun leven te installeren. De methodiek van Positieve Heroriëntering ontwikkelde zich binnen Columbus, een deelwerking van vzw Oranjehuis, en blijft zich verder ontwikkelen in de dagdagelijkse praktijk van het werken met gezinnen.

In 2008-2009 startten we een experiment met 10 gezinnen.

² Vzw Oranjehuis is een Vlaamse social-profit organisatie die als doel heeft om duurzame, positieve veranderingen in het leven van jongeren en hun families te creëren.

Positieve Heroriëntering

Pluseffect voor Hulpverleners

We geloven dat mensen de energie van de crisis kunnen gebruiken om nieuwe dynamieken in hun leven te installeren.

Dit experiment was gestoeld op de aanname dat de organisatie van onze hulpverleningsstructuren problemen vergroot, in plaats van problemen te doen afnemen. De probleemsituatie contextualiseren, snel tussenkomen als mensen de vraag tot hulp stellen, de situatie benaderen vanuit een existentiële vraagstelling en niet vanuit een psychiaterende blik of een 'tekorten-bril', het voorkomen van een 'scheidende' of 'vervreemdende' tussenkomst e.d. waren (en zijn nog steeds) de krachtlijnen van het experiment. Zeven van de tien dossiers konden we na drie maanden succesvol afronden. Dit betekent dat er geen verdere vervolghulp binnen de Bijzondere Jeugdzorg nodig was. Door dit bemoedigend resultaat besloten we om een grootschaliger project op poten te zetten. In 2010 begeleidde we 82 gezinnen, in 2011 184 en sinds 2012 250 per jaar. De praktijk toonde aan³ dat 65% van deze begeleide gezinnen na vier maanden kunnen afgerond worden zonder verdere ondersteuning. In 2015 werd dit praktijkmodel geïmplementeerd binnen de Integrale Jeugdhulp binnen de module 'Contextbegeleiding in functie van Positieve Heroriëntering'.

Op dit moment, juli 2017, wordt deze module aangeboden in 31 organisaties binnen Vlaanderen.

Positieve wat?

Positieve Heroriëntering is een andere manier van kijken en omgaan met de problemen binnen families en hun context. We focussen op mogelijkheden, eerder dan op problemen. Het gebruik van positieve, waarderende taal helpt mensen om uit hun probleem-gefocusste realiteit te stappen. Eerder dan een oplossing te zoeken voor allerlei verontwaardigende feiten die zich in het gezin afspelen, gaan we kijken naar wat erachter zit. Hoe wordt iedereen geraakt en waarom word je geraakt? Daar zit de sleutel tot verbinding. Het proces heeft als doel uitsluiting te voorkomen door het activeren en verbinden van alle betrokkenen door hen te leren communiceren over hetgeen hen hindert om in verbinding te kunnen staan met elkaar. Een sleutel hierbij is het installeren van een intensieve samenwerkingsrelatie tussen aanmelder, de jongere en zijn context en andere re-

levante hulpverleners. *'Because if we can change the nature of our conversation, we change the nature of our communities'*⁴

Positieve Heroriëntering wil problemen niet uit handen nemen van mensen, maar de klemtoon leggen op een eigen bijdrage vanuit een eigen ethisch recht tot antwoord (ethische verantwoordelijkheid) om de problemen aan te pakken. Positieve Heroriëntering zet mensen aan om de focus te verleggen van - dikwijls door hulpverlening geleerde - hulpeloosheid naar een 'drive'.

Positieve Heroriëntering heeft niet alleen als missie om de *mindset* van de gezinnen te veranderen, maar tegelijk ook dat van het zorgsysteem en de beleidsmakers.

Als we willen komen tot een soort definiëring van Positieve Heroriëntering, landen we tot de volgende omschrijving: *Positieve heroriëntering houdt in dat we met gezinnen en hun context zoeken naar beweging en verlangen⁵, en zo een andere kijk op het probleem mogelijk maken, zodat mensen hun situatie zelf in handen kunnen nemen. Hiermee beogen we een gemeenschappelijke zorg én verantwoordelijkheid, zowel voor het gezin en hun netwerk, als ook voor de verschillende hulpverleningsdiensten die elkaar steunen en samen zorg dragen voor de vraag van de betrokkenen.*

We willen inzetten op een relatie tussen hulpverlener en cliënt voorbij de specialisatie en professionalisering van het hulpverlenerschap

We horen vaak mensen die werken volgens de visie van Positieve Heroriëntering zeggen *'dat ze niet anders meer kunnen werken'*, *'het voelt heel bevrijdend aan om op zo'n manier te mogen werken'*, *'ik voel me weer vrij in mijn job'*. Maar hoe komt dit dan precies?

We vroegen het aan enkele procesbegeleiders die werken binnen de visie van Positieve Heroriëntering⁶.

Afgebakend aan de slag!

Als we als hulpverleners kijken naar wat er was, sturen we onze energie achteruit. Als we kijken naar wat moet komen, werken we in veronderstellingen en verliezen we op die ma-

³ Opvolging vanuit de overheid (Domino) bevestigde deze resultaten na 9 maand.

⁴ (Peter Block, http://www.asmallgroup.net/pages/content/6_conversations.html)

⁵ Verlangen is uitkijken naar iets wat er nu niet is. Je voelt of je denkt te weten wat het jou zal bieden mocht het er wel zijn. Elk verlangen ontstaat vanuit een gevoeld gemis en een verdriet daaronder. Zonder gemis zal verlangen niet bestaan.

⁶ Wat schuin gedrukt staat tussen aanhalingstekens zijn zinnen zoals geformuleerd door procesbegeleiders die werken binnen Positieve Heroriëntering.

Positieve Heroriëntering

Pluseffect voor Hulpverleners

nier ook energie. Als we daarentegen kunnen werken met wat zich nu aandient, zorgen we ervoor dat we de stroomversnelingen, de dieptes, de breedte van de situatie kunnen voelen zoals ze zich aandient. Daarin zit de kracht. Het is deze energie die we aanwenden om acties te ont-

wikkelen die inspelen op de noden van het moment. Dit houdt ons samen gefocust op de kern en vermijdt dat we ondergesneeuwd geraken door een reeks gebeurtenissen, waardoor we na een tijd niet goed meer weten waar eerst te beginnen. Nee, mensen geven zélf aan wat er nú vanboven ligt. Werken met Positieve Heroriëntering zorgt voor overzicht, en een gericht aan de slag kunnen gaan met het verlangen van de mensen dat komt bovendien. Wij gaan samen met de mensen op zoek, ruimen sneeuw, zodat ze die kern weer kunnen zien en voelen. Wat door een reeks ambetante en moeilijke gebeurtenissen bevroor, kan opnieuw smelten en stromen. Daar getuige mogen van zijn, werkt aanstekelijk.

Werken met de aanwezige energie betekent werken met een drive die bij de mensen zelf ligt. Wat wil ik wél? We mogen mensen begeleiden in het zoeken naar een antwoord op deze vraag. Het geeft goesting om mensen te laten proeven van de mogelijkheden eens je doorhebt dat 'wat je aandacht geeft, groeit'. Daarom laten we hen focussen op wat ze wél willen eerder dan wat ze niet willen. Dit prikkelt ook onszelf. Het doet ons stilstaan bij onszelf en nodigt ons uit ook onze eigen focus in ons leven scherp te stellen.

Mensen meenemen op deze reis, hen ertoe aanzetten zelf pen en papier te pakken om hun verhaal, zij het aarzelend en met horten en stoten verder te schrijven, geeft goesting. Positieve Heroriëntering is een aanstekelijk verhaal. Het is een verhaal over het leven. Het is een verhaal over de liefde, niet alleen voor de mensen waarmee we werken, maar ook voor onze collega's, onze aanmelders, netwerkpartners en ... voor onszelf. Door ons te focussen op de fundamentele en existentiële thema's waar mensen mee worstelen en daarop steeds veranderende antwoorden te gaan zoeken, ervaren we een gevoel van *to-the-point* te werken. Dat het er toe doet. Dit geeft ons veel meer energie dan het werken rond vragen waarvan we denken dat ze leven of vragen die ons doorgegeven werden door een andere dienst.

Procesmatig

Het gegeven dat we vooraf niets vastzetten waaraan gewerkt moet worden, werkt heel bevrijdend. Vertrekpunt is wel-

iswaar de verontrusting die de gezinssituatie bij de aanmelder aanwakkerde. Maar wat in week 1 als doel gesteld wordt, kan in week 4 een heel andere vorm krijgen. *"Uit chaos ontstaat er leven, uit orde slechts gewoonte"*. Misschien komt er wel iets anders

bloot te liggen of komt de verontrusting voort uit een nu pas zichtbaar, dieper liggend patroon? Het uitgangspunt dat we inspelen op wat het leven brengt en dat we ook uit een louter resultaatgericht kader blijven, biedt de procesbegeleider rust. Binnen de hulpverlening hebben we nogal vaak gevoel dat we met de oplossing moeten komen. Echter, wij zijn niet verantwoordelijk voor het al dan niet bereiken van doelen. Wij zijn wel verantwoordelijk voor het proces. Maar het gezin stelt verwachtingen en acties op. En de verantwoordelijkheid voor het invullen van deze engagementen ligt bij het gezin en de context. *"Positieve Heroriëntering leerde me dat zorg dragen en hulp geven niet hetzelfde is als mensen helpen."*

Positieve heroriëntering houdt in dat we met gezinnen en hun context zoeken naar beweging en verlangen.

Kiezen voor een procesmatige aanpak betekent leren vertrouwen op de dynamiek van het leven, zowel het resultaatgerichte als de loutere probleemfocus. We streven ernaar om de dingen aan te pakken zoals ze zich voordoen vanuit een vertrouwen dat de situatie op zijn minst een andere wending zal nemen. Werken binnen deze procesmatige aanpak maakt het voor de procesbegeleider lichter wanneer crisissen zich voordoen. Wanneer men de moeilijkheden aanpakt en open leert spreken met elkaar, merken we stevast dat uit elke moeilijke situatie toch weer iets anders kan voortvloeien. Een crisis weegt natuurlijk wel, maar heeft een minder verlamdend effect door de wetenschap dat alles in proces is. Deze ervaringen dringen door in ons eigen dagelijkse leven, waardoor we eigenlijk steeds meer mogen oefenen in levens-kunst. Het vertrouwen dat alles dynamisch en in proces is, is voedend en ondersteunend voor de uitdagingen die wij ook tegen komen.

Positieve Heroriëntering

Pluseffect voor Hulpverleners

Vrij-moedig

We ontslaan ons natuurlijk niet van enige verantwoordelijkheid. We hebben wel degelijk een expertise en dienen die ook in te brengen. Maar eerder dan die in de inhoud te leggen, situeren we die in het bewaken van het proces en het creëren van condities waarin mensen open kunnen spreken met elkaar. We zien het als onze verantwoordelijkheid om mee in de gaten te houden dat de verantwoordelijkheden liggen waar ze dienen te liggen. Het vergt moed om consequent open te communiceren, ook met collega-hulpverleners die deel uitmaken van een systeem. We zijn voortdurend alert voor situaties waarin een professionele regel of cultuur overheerst waardoor verbinding quasi onmogelijk wordt. Eenmaal geuit kunnen frustraties wegebben, wat zorgt voor een stevige dynamiek tussen alle betrokkenen. *“Het is het bricoleren omdat er niet altijd een kader is om in te werken op die manier en het leven in se bricoleren is. We kunnen ons niet verstoppen achter wat mag en niet mag”.*

Door zelf onze verantwoordelijkheid te nemen om aan te geven wanneer iets niet loopt zoals het moet, zowel bij ons zelf als bij de Ander, kunnen we vrij en zonder ergernissen in ons werk staan. En niet alleen in ons werk. Onze moed-om-uit-het-hart-te-spreken-spier wordt danig getraind en we leren dat dit heel bevrijdend werkt. En onze omgeving merkt dit op... *“ik ben eindelijk uit mijn schulp aan het kruijen en ik krijg reacties dat ik eindelijk aan het tonen ben wie ik ben en wat ik voel”.*

Soms zijn we onder het mom van professionaliteit als hulpverlener een beetje afgeleerd ‘mens’ te zijn of onder het mom van onze sociale rol afgeleerd te tonen wat we echt voelen.

Kwetsbaarheid

Consequent open spreken impliceert natuurlijk ook wel dat je je als procesbegeleider kwetsbaar opstelt en je ego probeert in te tomen. Wanneer je geraakt wordt door iets, moet je voor jezelf kunnen reflecteren én dat dan ook kunnen brengen naar de Ander. Maar zoals daarnet reeds beschre-

ven zorgt dit voor een ongehooflijke vrijheid. Niets hoeft op de lever te blijven liggen, zowel ten aanzien van de gezinnen als ten aanzien van de collega- hulpverleners. En natuurlijk ten aanzien van onze eigen omgeving en onszelf. We mogen geraakt worden door iets en mogen dit ook te-

ruggeven. Soms zijn we onder het mom van professionaliteit als hulpverlener een beetje afgeleerd ‘mens’ te zijn of onder het mom van onze sociale rol afgeleerd te tonen wat we echt voelen. We voeren en we voelen een pleidooi om van mens tot mens te kunnen spreken en om een authentieke ontmoeting aan te gaan met de Ander.

In de modder

Moeten we als hulpverlener niet de nodige afstand bewaren? Een ‘vakconcept’ waar we heel vaak op botsen is de paradox ‘afstand-nabijheid’. Men stelt dat we als hulpverleners nabij dienen te zijn, maar dan toch ook niet helemaal zodat we zelf ook nog genoeg energie over hebben. Het is alsof we geleerd hebben een ‘wetsuit’ aan te trekken zodat we toch niet nat worden van de golf van problemen die ons overspoelt. Want hoe houden we anders onze job vol? *“Als ik iedere keer mee de modder in moet, zal ik toch ook wel vuil geraken?”* Dat is nu net het mooie. Het is door mee te ploeteren, weliswaar vanuit de principes van Positieve Heroriëntering, van het procesmatige en vanuit gedeelde verantwoordelijkheid, dat zwemmen mogelijk wordt. We willen gaan voor échte nabijheid, waarin we warmte en authenticiteit kunnen leggen en waarbij we ons laten raken door wat de ander zegt. *“Ik heb geleerd dat ik mijn gevoel mag volgen, gebruiken, benoemen in begeleidingen, dit is iets dat ik niet leerde in opleiding Psychologie. Het is nabij zijn, waar afstand als psycholoog werd gepredikt. Het is je laten raken in je hart, en niet zelf met de oplossing komen.”* In dit laatste schuilt dan weer de afstand. We komen zelf niet tot de oplossing, maar blijven het proces overschouwen. Wij waken erover wie wat doet en of gaan na of hierin een veiligheid en evenwicht wordt bewaard.

Mezelf als instrument

“Ik weet het niet beter dan jij. Ik heb wel ervaring in het begeleiden van gezinnen die in de problemen zitten, ik heb wel de ervaring dat dialoog over wat je raakt helpend is. En ik zie mijn expertise in het proces bewaken en uitkijkposten te installeren over onze ploeterweg. Maar waar die

Positieve Heroriëntering

Pluseffect voor Hulpverleners

weg naar toe loopt? Dat weet ik ook niet. Wat ik wél weet is dat er iets kan”.

We gaan voor gelijkwaardigheid. We zetten ons hele zelf mee in. We zijn een soort transparante spiegel door het effect van iemand zijn woorden en daden op ons naar de ander terug te sturen. We gebruiken onze beleving om de realiteit in te brengen en mee de patronen bloot te leggen. Hoe meer we onszelf durven en kunnen zijn, hoe sneller een vertrouwensrelatie kan worden opgebouwd met de Ander waarmee we vanuit gelijkwaardigheid samen kunnen gaan zoeken. En opnieuw, hoe meer we onszelf kunnen zijn, hoe meer we in verbinding staan, hoe meer voldoening dit geeft.

Hoop!

Hoop is niet hetzelfde als optimisme; evenmin de overtuiging dat iets goed zal aflopen. Het is de zekerheid dat iets zinvol is onafhankelijk van de afloop, onafhankelijk van het resultaat

(gedicht van Vaclav Havel, voormalig president van Tsjechië)

We zeggen niet dat alles goed komt. We zeggen ook niet dat wij het wel zullen oplossen. Wat we wél doen is geloven. En vanuit dit geloof kunnen we uit het drijfzand geraken en kleine stappen zetten. Vooruit. Soms Achteruit. Er is beweging in de richting van wat voor de mensen een mooiere plaats om te vertoeven is. Wanneer de hoop terug komt piepen vloeit het leven weer in de mensen. Mensen krijgen opnieuw goesting. *“Het is zalig om het verschil te voelen tussen gezinnen die binnenkomen in de hopeloosheid en die buitengaans als een gezin die weer weet hoe ze gezin willen vormen.”*

Rol van het team

Het team dat jou omringt als procesbegeleider speelt hier natuurlijk een belangrijke rol. Want het bovenstaande doe je niet zomaar. Er zijn condities aan verbonden waardoor je je veilig genoeg voelt. Het is constant samen evolueren en samen het potlood slijpen. Je als procesbegeleider verbonden weten in een team dat steeds opnieuw inzet op ontmoeting creëren met elkaar en zoekt naar hoe deze

condities gecreëerd kunnen worden voor de gezinnen en hun context om ook tot die ontmoeting te komen, is enorm deugd-doend. *“Het deugddoende ligt hem in het verschil tussen ‘aan de slag gaan met het probleem’ en ‘de mens ontmoeten’”.*

Verbinden

Al het bovenstaande in dit artikel kunnen we trechteren in één woord. We doen het ‘samen’. *“Door Positieve Heroriëntering kan ik nog meer in de ontmoeting met mensen gaan. We werken systematisch toe naar de ontmoeting. We creëren een ruimte waarin dat mogelijk is. Het beseft dat er een heel dunne lijn is tussen mezelf en mijn gesprekspartner. Het is een geruststellende gedachte dat enkel over de ontmoeting gaat, waarbij het ook ok is om het niet te weten.”*

Hoe meer we onszelf durven en kunnen zijn, hoe sneller een vertrouwensrelatie kan worden opgebouwd.

Je zou eigenlijk kunnen stellen dat je als procesbegeleider ‘en route’ vaardigheden en ontmoetingen opdoet die zeer betekenisvol zijn in het verder uitbouwen van je eigen leven. *“Het werken/leven met PH biedt me steeds meer comfort in het leven. Comfort in nieuwe situaties, comfort in mijn en anderen hun kwetsbaarheid, comfort in het spreken over en beleven van de liefde en geloof in beterschap tijdens crisismomenten en dat blijft maar groeien.”* En als afsluiter eentje om het af te leren: *“Als het gras groener is aan de overkant, geef je eigen gazon wat meer water”.*

Auteur en contactgegevens

Fieke Vanhauwaert
LIGAND
Moorseelsestraat 146
8501 Heule (Kortrijk)
0492 27 00 0
fieke.vanhauwaert@ligand.be
www.ligand.be
twitter:@L_I_G_A_N_D